

ЕЗИКОВИТЕ КОНТАКТИ (КЛАСИФИКАЦИЯ) - ЛИНГВИСТИЧНАТА ОСМОЗА КАТО НОВ ТЕРМИН

Вяра Александрова Найденова¹

РЕЗЮМЕ

Тази статия предлага преглед на класификациите на езиковите контакти според различни и обосновани критерии, свързани не само с чисто езиковата основа, но и с културно-цивилизационната, историко-географската, социалната и етнопсихологическата сфера. Въвежда се новият термин „езикова осмоза“, който обозначава езиковия контакт като непрекъснат процес с лингвокултурно влияние в едната или другата посока и с наличие на взаимно преливане между съседни езици в различни времеви периоди, с променлива насоченост и преобладаване на доминиращата страна, характеризиращ се също и с продължителността на взаимодействието между два или повече езика.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: езикови контакти, нов термин „езикова осмоза“.

LANGUAGE CONTACTS (CLASSIFICATION) - LINGUISTIC OSMOSIS AS A NEW TERM

ABSTRACT

This paper offers an overview of the classifications of language contacts according to various and justified criteria, related not only to the purely linguistic basis, but also to the cultural-civilizational, historical-geographical, social and ethno-psychological spheres. The new term "linguistic osmosis" is introduced, denoting language contact as a continuous process with linguocultural influence in one direction or the other and with the presence of mutual overflow between bordering languages in different time periods, with a variable direction and predominance of the dominant side, characterized also by the duration of the interaction between two or more languages.

KEY WORDS: language contacts, new term "linguistic osmosis".

Без съмнение през цялата позната ни човешка история групи хора, общности и цели нации контактуват помежду си икономически, политически, военно, културно,

¹ Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, najvu@abv.bg

като тези контакти могат да са едно-, дву- и многопосочни. В определени периоди, както е днес, в глобален план доминира определен език (сега – английският), което може да влезе в противоречие с някои местни национални култури.

Проблемът за междуезиковите контакти винаги е бил обект на вниманието на лингвистите в стремежа им да се улови цялото многообразие във формите, механизмите и пътищата на взаимопроникването на отделни елементи между отделните езици. Причините, условията, резултатите от взаимното влияние на определени езици са изследвани в многобройни трудове: и с по-общ характер (У. Вайнрайх, В. Таули, Е. Хауген, В. Розенцвайг, А. Мартине, Б. Хавранек, А. Росети и др.), и от гледна точка на частните филологии (за балканския езиков съюз – В. Георгиев, за сръбски и хърватски – И. Леков, И. Мокутер, А. Пецо, Р. Филипович, О. Пенавин и др.).

При това доскоро в езиковедската наука се отдава предпочитание на изучаването на дивергенцията, а се пренебрегва конвергенцията. Процесите на езиково сближаване (конвергентни процеси) могат да бъдат наблюдавани и проучвани при всякакви изходни обстоятелства, но особено полезно е това да се извършва на фона на две рязко разграничаващи се структури (каквото е случаят с унгарския спрямо (южно) славянските хърватски и сръбски език и сърбохърватския през период от около век и половина от средата на XVIII до края на XX в.). Колкото по-голямо е различието между системите на всеки разглеждан език (т.е. колкото повече всеки един от тях притежава специфични, свойствени само нему парадигми и алгоритми на реализация), толкова по-важен става и проблемът за изучаването на качеството и количеството на интерференцията и установяването на ареала на разпространението.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И ТЕРМИНОЛОГИЯ

В рамките на съвременната лингвистика конкретно с изучаването на езиковите контакти се занимава отделна лингвистическа парадигма, позната под термините „контактна лингвистика“, „лингвистика на езиковите контакти“, „лингвистическа контактология“. Неин предмет са процесите и резултатите вследствие на взаимодействието на отделни личности, колективи, етнически групи, народи, говорещи на различни езици, в определено геополитическо пространство, при специфични исторически и социални условия. Така че проблематиката на контактологията е в сферата на социолингвистичните дисциплини (Мечковска 2000: 12).

Контактологията (контактната лингвистика, теорията за езиковите контакти) се отнася до научното разклонение, което се занимава с езиковите взаимовръзки, контакти и влияния. Въз основа на резултатите от изследванията в тази насока се оформят и някои становища относно билингвизма, езиковото заемане, усвояването на чужд език, западането и изчезването на някои езици, езиковото планиране – все явления, произтичащи от и проявяващи се във връзка със социалната природа на езика.

Терминът езици в контакт/езиков контакт, предложен от А. Мартине, въведен в по-широка употреба от У. Вайнрайх, замества термина на Х. Шухарт „смесване/смешение, заимстване/заемане“, защото е по-компактен в сравнение с по-старите формулировки и е с по-широк смислов и научен обхват. Но известно време се среща и единият, и другият термин. Ако към средата на XX век се предполага, че смесени

езици не може да съществуват, към края на същия век други учени издигат точно противоположната концепция. Според Р. Будагов (2003: 477) нито първата, нито втората позиция трябва да се абсолютизират, защото „в действителност езиците се намират помежду си в различни по рода си контакти“.

По-рано езиците в контакт се разглеждат като лингвистичен феномен с две обяснения. Първото е, че встъпването в контакт се изразява при навлизането на дума или фраза от езика донор (изходен език – ИЕ) в системата на езика акцептор (реципиент, приемащ език – ПЕ) в процеса на езиковото заемане. Второто е, че този контакт се осъществява при изучаване и усвояване на чуждия език. И в двата случая е налице междуезикова интерференция, която се изразява в отстъпления от нормата.

ЛИНГВИСТИТЕ ОТ XIX И XX ВЕК ЗА ЕЗИКОВОТО СМЕШЕНИЕ

Историята на езика предоставя убедителни доказателства, че в периодите от своето възникване до днес всеки език е встъпвал в контакт с други езици, че езиците са взаимодействали помежду си. Тази тема обаче става предмет на вниманието на лингвистите доста по-късно. На проблемите на чуждите думи, заемките и чуждиците първи и в най-голяма степен се натъкват лексикографите и етимолозите. Тогава за първи път се появява формулировката езиково смешение (смесване), смесени езици.

А. Шлайхер твърди, че смесени езици не съществуват, а М. Мюлер смята, че езиците могат да бъдат смесени в лексикалната област, но не и в граматиките си. Американският лингвист У. Уитни представя идеята си, че дори цял един език може да се „пресели“ в друг език, но се съгласява с Мюлер, че смесването не може да бъде в граматиката. Заключение на Уитни е, че при смесването на един език с друг не може да се стигне до нов, трети език, а всеки един от езиците (в контакт) възприема съответно от другия език някои отделни елементи (цит. по Филипович 1986: 18–23).

Х. Шухарт (2003: 174–184) също разглежда тези въпроси и смята, че не може да съществува идеално чист език без примеси, че езиковото смешение не е пълно двуезичие (билингвизъм). Въз основа на неговата теория множество лингвисти (Ян Б. де Куртене, Л. В. Шчерба, Н. С. Трубецкой, Е. Сепир, У. Уайнрайх и Е. Хауген) се занимават с проблема за чуждиците и заемките.

През разглеждания период някои изследователи твърдят, че езиковото заимстване и езиковото смешение са две напълно идентични явления и не правят разлика помежду им, други не са съгласни с тази постановка. К. Шонфелдер пък лансира тезата, че до смешение между езиците се стига, когато има влияние не само върху речника, но и върху фонетичното, морфологичното и синтактичното равнище, а при лексикалните заемки се засяга само речниковият състав. Изводът на Р. Филипович (1986: 22), родоначалник на хърватската контактология, от така представените мнения е, че езиковите контакти и езиковото смешение като по-широко понятие включват и заемките. Пак там Филипович споменава и Х. Паул и неговия значим принос в тази област, а именно, че чрез влиянието на един език върху друг се извършва езиково смешение. Според Паул най-подходящата локация, където да се извършва това смесване, са граничните райони, където се отчита присъствието на билингвизъм. Филипович (1986: 22–23) описва двата основополагащи принципа за езиковото заимстване, предложени от Паул. Първият принцип е, че един език въздейства върху друг, ако

другият език възприема елементи от чуждия езиков материал. Вторият принцип е, че лингвистичното заимстване е резултат от необходимост. Паул обяснява и начина на навлизане на чуждестранната лексика в приемащия език и процеса на приспособяване на възприетите думи и тяхната употреба в качеството им на заемки в ПЕ.

А. Мейе също се занимава с процесите на смесване на езиците и народите, но се възпротивява на понятието смесени езици, както и много други учени езиковеди. Той смята, че съществува възприемане на отделни елементи от един език в друг в рамките на лексиката, но възприемането на чужди модели от системата на фонетиката и граматиката са изключително редки.

В продължение на тази тенденция на неприемане на постановката за смесените езици и Е. Хауген предлага вместо езиково смесение и смесени езици термина заемане, който задълбочено обосновава в своята статия (1950: 210–231). Този термин е доста широко възприет, но постепенно отстъпва пред по-новия термин езикови контакти, контактни езици.

Понеже смята „езиково смесение“ за непрецизна и неясна формулировка, Л. В. Шчерба предлага този термин да отпадне (1958: 40–42), а да го замени „взаимовлияние между езиците“. А. Росети предлага да се разграничава „смесен език“, под което се подразбира взаимно двустранно проникване между две морфологически системи, от „език с елементи на смесване“, когато заимстванията не засягат морфологическото равнище, защото съществува „ограничен брой смесени езици, докато смесението на елементи представлява норма за всеки един език“ (1972: 112–118).

Към настоящия момент съвременната наука се е спряла на термина „езикови контакти“, защото има по-широк смислов обхват, а именно включва взаимното влияние:

- 1) между диалектите и наречията на един и същи език;
- 2) между идиолектите (езиците) на различни социални групи в рамките на един и същи език;
- 3) между близкородствени езици;
- 4) между езици от различни езикови групи (разносистемни).

Ако и на места все още се среща терминът „смесение/смесване“ на езици, то е в случаите, когато се проявяват чуждоезикови елементи не толкова в лексиката, колкото на равнище фонетика, морфология и синтаксис.

Така че най-подходящ според нас е терминът „езиков контакт“ със съдържание, предложено от А. Е. Карлински (1978): „Два езика (А и Б) са в контакт, ако речта (текстът), възникнала на език А, съдържа в себе си елементи и/или отношения на езика Б, или, обратно, речта на език Б включва в себе си елементи и/или отношения от език А, а също ако елементи и/или отношения на език А проникват и се откриват в системата на език Б и обратно“. Макар и пространна, подобна дефиниция има и предимства, защото съчетава комуникативния и лингвистическия подход и се съобразява с принципа на системността в езика. А още по-обемно разбиране на езиковите контакти като пределно широк клас езикови процеси, обусловени от различни по рода си взаимодействия между езиците, включващи всякакви случаи на съвместно съществуване и взаимни влияния в езиковото съзнание на индивида или

езиковата общност, се лансира от Ж. Багана с множество доказателства на фона на билингвизма (2016).

ЕЗИКОВИ КОНТАКТИ И ВЗАИМОВЛИЯНИЯ

Основното понятие в съвременната контактна лингвистика е терминът „езиков контакт“, обоснован и дори наложен от самата общественно-историческа ситуация и от географската близост между две езикови системи. Тъй като и мястото на контакта (сблъсък) се характеризира с двуезичие, може да се заключи, че проучването на езиковите контакти е тясно свързано с билингвизма. Контактът между два езика предизвиква взаимни влияния с различно отражение върху системите на езиците, встъпили в този контакт. И понеже се получават известни отстъпления в говора на двуезичните лица, налице е междуезикова интерференция. К. Каталинич (2013: 13–16) смята, че подобни деформации в резултат от интерференцията, повлияни от чуждия език, могат да се проявяват на равнище фонетика, морфология, лексика, синтаксис и семантика. А когато подобни отстъпления от нормата се превърнат в общоприети, според нея става дума вече за езиково заемане.

Важна роля има и времетраенето на контакта, тъй като стабилните и трайни взаимодействия между два езика могат да предизвикат значими промени в самата структура на приемащия език. Не трябва да се подценява и степента на доминантност или развитост на държавата, чийто език влияе. Ярък пример е Австро-Унгария спрямо включените в нея народи: явно немският и унгарският са езици донори, изходни езици (ИЕ), а другите (хърватски, словашки, чешки, сръбски, словенски) са приемащи езици (ПЕ).

Р. Филипович смята, че езиковите контакти могат да се изучават по-задълбочено, ако фокусът е не само върху лингвистичните елементи, а да се вземат предвид и множеството екстралингвистични (най-вече общественно-политически, исторически и географски) фактори, които влияят. Така че езиците в контакт трябва да се разглеждат като езикови системи, които съществуват и се развиват в конкретните им обществени контексти, с оглед и на политическите, културните, историческите условия, т.е. от гледна точка на социолингвистиката (Филипович 1986: 26, Виденов 2000, 2005).

В рамките на тази логика се вписват и постановките на Л. Блумфилд за езиковите контакти, които според него могат да бъдат културни и географски, но и лични, интимни, със съседните народи. Според К. Пушкар (2010: 129–130) културното заемане е двустранно, а интимното едностранно. Необходимо е да се подчертае, че при лексикалното заемане най-голяма роля имат личните контакти между носители на два различни езика, които влияят върху всички равнища на ПЕ.

ОСНОВНИ ФАКТОРИ НА ЕЗИКОВИТЕ КОНТАКТИ

Всеки език разполага със собствен речник, терминологичен апарат, изконни и възприети изрази, но хората са склонни да заимстват още езикови единици и това е един от резултатите от контактите и многовековното взаимодействие между определени езици, защото подобно на културите езиците рядко биват самодостатъчни (Е. Сепир). Контактите между езиците са свързани с разностранните процеси на

културни преливания. Според Сепир главно пет езика са оказали най- значително влияние в цивилизационен и исторически аспект като източници и проводници на културата: санскритът, класическият китайски, арабският, гръцкият и латинският. Невинаги обаче предаваната културна традиция е съизмерима с влиянието на езика, неин носител, върху други езици, напр. староеврейският независимо от собствената си литературна и културна значимост не е оказал видимо влияние върху други езици.

Така че езиковите контакти засягат не само самата лингвистична тематика, а са във връзка с културно-цивилизационната, историко-географската, социалната и етно-психологическата сфера. Именно оттук се извеждат и четирите основни фактора при езиковите контакти според Ж. Вандриес (2004): икономически, политически, религиозен и факторът престижност, които имаме предвид като основополагащи в настоящото изследване.

КЛАСИФИКАЦИЯ НА ВИДОВЕТЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ЕЗИЦИТЕ

Класификация, съставена въз основа на насочеността на контактите и степента на участие на различните езикови равнища, предлага А. Белецки (Белецкий 1972):

- Едностранно въздействие, при което предимно едно езиково равнище оказва натиск – типичен случай, когато изходният език е мъртъв език, но широко използван като език на културата, науката, литературата (както влияят древногръцкият, латинският, старобългарският върху руския – на лексикално равнище).
- Двупосочно взаимодействие, отново на лексикално равнище, напр. между руския и другите езици от територията на бившия СССР.
- Преобразуващо въздействие, при което изходният език, езикът донор влияе едновременно на няколко равнища от приемащия език (както арабският влияе в течение на продължителен период върху фарси, персийския литературен език).
- Преплитане на езици – благодарение на контактите са се повлияли няколко равнища от множеството взаимодействащи си нееднородни и разносистемни езици и са се появили определени общи черти във всички тези езици, впоследствие мислени като езикови съюзи (каквто е балканският езиков съюз – между българския, румънския, албанския и новогръцкият език (Н. Трубецкой). Смята се, че на територията на Швейцария може да се говори за единна езикова лига, в която влизат немският, френският, италианският и ретороманският).
- Сливане на езици – когато при взаимодействието на два или повече езика възниква нов език (в Меланезия меланезийското есперанто с доминираща местна граматика и речник от английски).

Ю. А. Жлуктенко (1974: 23) смята, че подробната класификация на Белецки, основаваща се на различията в характера на езиковото общуване, има предимствата, че в нея се изтъкват качествени характеристики на процесите на взаимодействие

между езиците. Както и всяка класификација обаче, и тази е дополнена от С. В. Семчински (1973) в следния вид:

- о едностранно въздействие само на едно езиково равнище на даден език;
- о вустранно взаимодействие само на едно езиково равнище на даден език;
- о едностранно въздействие на различни езикови равнища само на един език;
- о двустранно взаимодействие на различни езикови равнища между езиците в контакт.

Семчински разглежда лексико-семантичните изменения в системата, предизвикани от всякакъв род езикови взаимодействия между езиците, като „семантична интерференция“ (Жлуктенко 1979: 217).

И. Айдукович (2004: 26) въз основа на съпоставка между близкородствени славянски езици (сръбски, руски и др.) оформя такава представа:

- езикови контакти между езика източник и езика адресат;
- между езика медиатор (т.е. език източник А) и езика адресат;
- между езика трансмитер (език източник Б) и езика адресат.

До друга класификация на езиковите контакти в зависимост от принципите на разграничението им достига Т. А. Бертагаев (1972: 83):

- дистални езикови контакти – осъществяват се в условията на монолингвизъм при отсъствие на тясно съприкосновение между езиците, реализират се само чрез заемки;
- проксимални – при наличие на билингвизъм и преки (и интензивни) езикови контакти, в резултат на което единият от езиците може да претърпи известни модификации.

Ю. А. Жлуктенко категорично не приема тези критерии, а предлага да се очертаят:

- А) дистантни контакти – между езици при отсъствието на каквито и да било непосредствени контакти на техни носители и липса на билингвизъм,
- Б) контактни – при съприкосновение на представители на различни етноси и при наличие на двуезичие (1974: 12).

Жлуктенко (1974: 18) внася и уточнението, че контактите се реализират в две форми:

- 1) естествена, спонтанно възникваща в рамките на прякото общуване между носители на различни езици поради необходимост от комуникация при извършване на определени дейности;
- 2) изкуствена, характерна за ситуацията, когато се провежда обучение по чужд (втори) език.

ЛИНГВИСТИЧНАТА ОСМОЗА КАТО ВИД КОНТАКТ

Въз основа на предходните обосновки и концепции, към които частично се придържаме, но и с оглед конкретизацията на вида контакт между сръбски, хърватски (както и за около 150-годишен период сърбохърватски/хърватскосръбски) и унгарски, предлагаме термина лингвистична осмоза. Основания за това ни дават някои от най-съществените съставляващи на конкретния езиков контакт, избран за разглеждане. Това са процеси и явления като: проникваемост; пропусклива преграда; гранични области, но обединени в съвместен по-голям ареал; смесение; взаимна обмяна на елементи; двустранно взаимодействие, проникване на подходящи по величина частици благодарение на определени условия; период на траене на контакта; динамично равновесие, при което проникването в даден момент е от страна на едната по посока към другата система, а в друг – от втората към първата. Подобни характеристики логически се припокриват с явлението от химията, наречено осмоза. Освен това смятаме, че терминът е точен и образен и ясно и прецизно илюстрира конкретния тип езиков контакт (сръбски и хърватски / сърбохърватски / унгарски) с всички съпътстващи условности, наложени от лингвистичната гледна точка, и неизменното ситуиране на контакта в определени социо-културно-историческо-икономически условия.

Терминът осмоза е възприет от химията (както валентността, а впрочем лингвистичните термини интерференция, фреквентност и т.н. са първоначално от областта на физиката). Това е причината първо да се цитира определението му в тази наука (Краткая химическая 1964: 795–799, превод ВН): „Осмозата е дифузия на веществата (обикновено на разтворите) през преграда, разделяща разтвора и чистия разтворител или два разтвора с различна концентрация. Осмозата приближава системата към равновесие в резултат от изравняването на концентрацията от двете страни на преградата. Най-важният случай на осмоза, [...] е осмозата през т. нар. полупроницаема преграда, т.е. преграда, проникваема само за молекулите на едно от веществата, съставлящи разтвора, обикновено за молекулите на разтворителя. Преградите, проникваеми само за водата или за друг разтворител и непроницаеми за разтворените вещества – както нискомолекулярни, напр. захарта и солите, така и високомолекулярните, могат да бъдат изготвени от полимерни ципи (колоидни мембрани) или желеподобни наслоения или утайки [...].

Осмозата представлява спонтанно преминаване на молекулите на разтворител през полупропусклива преграда (мембрана), намираща се между течности с различна концентрация. Посоката на преминаването е от страната с по-ниска, към страната с по-висока концентрация на разтвора. Това постепенно води до изравняване на концентрацията от двете страни на преградата.“

Предлагаме подобни пространни разяснения и цитати относно осмозата във физико-химията неслучайно, а съвсем целенасочено – с оглед голямата прилика на описаните процеси с езиковите контакти, особено между езици в пряко териториално съседство. Според нас лингвистичната осмоза до голяма степен запазва най-характерните черти на така описаното физико-химическо явление, но вече от гледна точка на взаимодействието между два езика в контактна позиция, но разделени от преграда (административна или географска граница, езикова също). Подо-

бен е случајот со унгарскиот, од една страна, основно спремо хрватскиот, но и спремо српскиот јазик, поради контактната позиција и съществувањето им во рамките на Австро-Унгарија – како во Хрватска, така и во српската провинција Войводина, а и на територии од днешните Словенија, Словачка, Чешка).

Лингвистичната осмоза по-скоро дефинира самиот процес, механизмот на взаимопроникнувањето на „частици“, на елементи, нај-вече лексеми, понекогаш и на словообразователни морфеми, од едниот кон другиот јазик, преку таа, вече административно-државна, „преграда“. И понеже съществува таква мислена или реална граница, „мембрана“, липсва масово и неконтролно нахлување на елементи (частици). Проникналите јазикови „молекули“ и „йони“ (предимно думи и словообразователни морфеми) се „прецедени“ така, че количеството и квалитетот им не „замърсява разтворот“ (системот на приемиот јазик), а се усвојува како интегрална част преку адаптивните възможности на тој ПЕ, бил тој хрватски или српски (или друг) јазик. Самиот процес на јазикова осмоза е непрекъснат, не масов, почти неуловим, а „разтворите“ – јазиките од двете страни на „проницаемота“ преграда (реална или мислена) се во динамично равновесие помеѓу си. Или, како отбелязува по тој въпрос Ѕ. Ѕерковиќ (1996: 173): „От идвањето на унгарците во Панонскиот басейн датираат и техните контакти со славјаните, под което се подразбира, че од IX век и преку цялото Средновековие се възниквали живи политически врзки и се е установявало двустранно културно влияние“.

Така че именито јазиков контакт како непрекъснат процес со лингвокултурно влияние во едната или во другата посока и со наличие на взаимно преливање (а не нереалната и невъзможна херметична затвореност) меѓу граничејќи си јазики во различни времевни периоди, со различна насоченост и со променлив превес на доминиращата страна, но карактеризирајќи се со продолжителноста на взаимодействието, предлагаме да се нарече лингвистична осмоза.

И ако лингвистичната осмоза, която се въвежда тук како термин, дефинира предимно самиот процес, механизмот на взаимообмен на отделни елементи меѓу два јазика, разделени од граница, и се отнася нај-вече до конкретните изменения од јазиково естество, то смятаме, че за контактите меѓу унгарскиот и српскиот и во още по-голема степен меѓу унгарскиот хрватскиот јазик, още по-подходящ и обоснован е и терминот „симбиоза“. Тој по начало е типичен за ботаниката, биологијата, друга естествена наука, како интерференцијата првично е термин од акустиката, физиката, а осмозата – од химията. Во лингвистичната област терминот е използван од редица учени, напр. Ж. Мулячик (1967: 51–70), Д. Коньор (Соболев... 2018: 34–37). Полската изследователка А. Курток (2019: 17–18) по отношение на контактите меѓу УЕ и ХЕ използва термина „симбиоза“, под който разбира во абстрактно-обобщен план взаимовлиянието со голема продолжителност и съвместно съществување и съжителство при общи историко-социално-икономически и културни условия. Подобен термин намира обосновка и во постановките на Ж. Вандриес (2004) за јазиков контакт, който е сложно съчетание од четири фактора (политически, икономически, религиозен и фактор на престижност).

И така, междујазиковите контакти винаги съпровождат живите јазики. Един јазик не може да оцелее, без да усети влиянието од страна на друг јазик. Какви се отношенията меѓу тях, зависи од различни фактори. Равноправни се взаимните влияния

при равноправни отношения. При това лексиката е най-подвижна и най-бързо „завладява“ чужди езикови територии. Възможно е в един език слоят чужда лексика да е значителен и въпреки това да не представлява заплаха за основните му граматически признаци. Всичко зависи от езиковото съзнание и поведение на приемащите тези чуждици. Независимо от силата и интензивността си чуждото влияние не може да подкопае езиковата структура, ако носителят на ПЕ има достатъчен усет към матерния си език, ако е на своя езикова територия или сред голямо общество сънародници в чужда страна при непрекъсната устна и писмена употреба.

ЛИТЕРАТУРА:

- Ајдуковић 2004: Ајдуковић, Ј. Увод у лексичку контактологију. Теорија адаптације руси-зама. Београд: Фото Футура, 2004.
- Багана 2016: Багана, Ж.; Хапилина, Е. В. Контактная лингвистика: Взаимодействие языков и билингвизм. Москва: ФЛИНТА, 2016.
- Багана 2024: Языковые контакты в современной лингвистике. (Коллективная монография к юбилею профессора Ж. Багана.) Москва: ФЛИНТА, 2024.
- Белецкий 1967: Белецкий А. А. Генезис и этимология. // Проблемы языкознания : доклады и сообщения советских ученых на X Международном конгрессе лингвистов. Москва, 1967, 251–255.
- Бертагаев 1972: Бертагаев Т. А. Билингвизм и его разновидности в системе употребления. // Проблемы двуязычия и многоязычия. Москва: АН СССР – Наука, 1972, 82–85.
- Будагов 2003: Будагов, Р. А. Введение в науку о языке. Москва: Добросвет, 2003.
- Вайнрайх 1979: Вайнрайх У. Языковые контакты. Киев : Вища школа, 1979.
- Вандриес 2004: Вандриес, Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю. (Лингвистическое наследие XX века, пер. с франц.) Москва: УРСС, 2004.
- Виденов 2000: Виденов, М. Увод в социолингвистиката. София: Делфи, 2000.
- Виденов 2005: Виденов, М. Диглосията (с оглед на българската езикова ситуация). София: АИ „М. Дринов“, 2005.
- Жлуктенко 1989: Жлуктенко, Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев: Наукова думка, 1989.
- Ёеркович 1996: Jerković, J. Mađarizmi u Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika. // О лексичким позајмљеницама. Зборник радова са научног скупа „Стране речи и изрази у српском језику, са освртом на исти проблем у језицима националних мањина“ [18–20. октобар 1995]. Суботица: Градска библиотека; Београд: САНУ, Институт за српски језик, 1996, 173–181.
- Карлински 1978: Карлинский, А. Е. О двух типах проявления взаимодействия языков. // Психологические и лингвистические аспекты проблемы языковых контактов. Калинин: изд. Калинин. госуниверситета, 1978, 111–119.
- Каталинич 2013: Katalinić, K. Hungarizmi u hrvatskom književnom jeziku od kraja 16. do polovice 18. stoljeća. Универзитет „Eotvos Lorand Tudomanyegyetem – Bölcsészettudományi Kar“, Филозофски факултет, Будапешта, 2013.
- o Краткая химическая 1961–1967: Краткая химическая энциклопедия, т. 1–5. (Под ред. И. Л. Кнунянца). Москва: Советская энциклопедия, 1961–1967.
- Курток 2019: Kurtok, A. Kulturalne i literackie konteksty relacji chorwacko-węgierskich w XIX i XX wieku. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019.
- Мечковская 2000: Мечковская, Н. Б. Социальная лингвистика. Москва: Аспект Пресс, 2000.
- Мулячич 1967: Muljačić, Ž. Die slavisch-romanische Symbiose in Dalmatien in struktureller Sicht. // Zeitschrift für Balkanologie V. 1, Berlin: Institut für Slawistik, 1967, 51–70.

- Найденова 2015: Найденова, В. За някои проблеми на езиковите контакти. // *Славистиката – пътища и перспективи*. В чест на 70-годишнината на проф. д.ф.н. Иванка Гугуланова. Пловдив: УИ „П. Хилендарски“, 2015, 297–307.
- Пушкар 2010: Puškar, K. Tragom njemačko-mađarsko-hrvatskih jezičnih dodira: problematika jezika posrednika. // *Časopis povijesnog društva Križevci*, Vol.12/ br.1. Križevci, 2010, 129–141.
- Росети 1972: Росетти, А. Смешанный язык или смешение языков. // *Новое в лингвистике*. Вып. 6, Москва, 1972, 112–119.
- Семчински 1973: Семчинский, С. В. *Семантическая интерференция языков* (на материале славяно-восточнороманских языковых контактов): автореф. дис. д-ра филол. наук). Киев, 1973.
- Соболев ... 2018: Соболев, А. Н., Кисилиер, М. Л., Козак, В. В., Конер, Д. В., Макарова, А. Л., Морозова, М. С., Русаков, А. Ю. *Южнославянские диалекты в симбиотических сообществах Балкан*, XVI Международный съезд славистов (Белград 19-27 августа 2018 г.), С. Петербург: Российская Академия наук, Институт лингвистических исследований, 2018.
- Филипович 1986: Filipović, R. *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: JAZU – Školska knjiga, 1986.
- Хауген 1950: Haugen, E. The analysis of Linguistic Borrowing. *Language* (Apr. – Jun 1950), Vol. 26, № 2. New York City: Linguistic Society of America, 1950, 210–231.
- Шухард 2003: Шухардт, Г. К вопросу о языковом смешении. // *Избранные статьи по языкознанию*. [Текст] / Г. Шухардт. – Изд. 2-е. Москва: Едиторал УРСС, 2003, 174–184.
- Щерба 1958: Щерба, Л. В. *Избранные работы по языкознанию и фонетике*. Ленинград: Изд. Ленинградского университета, 1958. Т. 1, 40–53.
- Щерба 1974: Щерба, Л. В. *Языковая система и речевая деятельность. К вопросу о двуязычии*. Ленинград: Наука, 1974.
- Щерба 2014: Щерба, Л. В. О смешении языков. // *Проблемы изучения билингвизма: книга для чтения*. / сост. Т. А. Круглякова. Санкт Петербург: Златоуст, 2014, 44–48.

